
**Місце та роль
народного мистецтва
у культурному просторі
XXI століття: осередки,
майстри, художні ідеї**

УДК 738.3.031.4.02:666.3-187](477.83-21)"19/20"

**ОСЕРЕДОК ГОНЧАРСТВА
У ЧЕРВОНОГРАДІ —
ВІДГОМІН МИНУЛОГО
У СУЧАСНОМУ**

Романа МОТИЛЬ

ORCID ID: <http://orcid.org/0000-0001-6936-0328>

кандидат мистецтвознавства,
доцент, старший науковий співробітник,
відділ народного мистецтва,
Інститут народознавства НАН України,
проспект Свободи, 15, 79000, м. Львів, Україна
romana_motyl@ukr.net

Romana MOTYL

*Candidate of Arts (Ph. D), Associate Professor,
Senior Researcher*

Folk Art Department,

*Ethnology Institute of NAS of Ukraine,
15, Svobody ave., 79000, Lviv, Ukraine*

romana_motyl@ukr.net

POTTERY CENTRE
IN CHERVONOGRAD —
THE ECHO OF THE PAST
IN MODERN TIMES

Димлена кераміка — один із найдавніших видів гончарства. На зламі XX—XXI ст. спостерігається відродження традицій цього ремесла в окремих гончарських осередках України. У статті розглядається період виникнення і становлення новоявленого гончарського осередку у містечку Червонограді, що на Львівщині. Проаналізовано типологію і художні особливості гончарних творів Оксани Мартинівич (Смеречинської), Дмитра Каганюка, Оксани Іваницької, Софії Грибовської, Лідії та Андрія Уляницьких, Сергія Івашківа. З'ясовано, що виготовлення димлених виробів майстрами Червонограда свідчить про свідоме звернення до етноджерел, які надихають не лише до копіювання, а й до творчих інтерпретацій.

Ключові слова: Україна, Червоноград, димлена кераміка, гончарство, гончарний осередок, відродження традицій, майстер, гончарні вироби, творча інтерпретація.

Smoked ceramics is one of the most ancient types of pottery. There is a revival of the traditions of this craft in some pottery centres of Ukraine on the turn of the XX-th—XXI-st centuries. This article examines the period of the emergence and formation of a newly discovered pottery centre in the town of Chervonograd, which is in Lviv region. The typology and artistic peculiarities of pottery works by Oksana Martynovych (Smerechynska), Dmitro Kahanyuk, Oksana Ivanytska, Sofiya Grybovska, Lidiya and Andriy Ulyanytsky, Sergiy Ivashkiv are analyzed. It was found out that the manufacture of smoked ceramic ware by craftsmen from Chervonograd testifies to a deliberate appeal to ethnic sources, which inspire not only for copying, but also for creative interpretations.

Keywords: Ukraine, Chervonograd, smoked ceramics, pottery, pottery centre, revival of traditions, craftsmen, pottery ware, creative interpretation.

Вступ. Починаючи з ХХ ст. науково-технічний прогрес у цілому світі неухильно витісняє народні ремесла з побуту, що поступово призводить до їх неминучого занепаду і фактичного зникнення. У кожній країні цей процес, в силу політичних, економічних та соціальних чинників, мав свій характер і свої специфічні риси. У сучасній Україні вкрай актуальною постає проблема вивчення народної культури, ставлення до якої значною мірою визначається прогресом громадянського суспільства й рівнем духовного здоров'я нації. Адже якщо наприкінці ХІХ — на початку ХХ ст. в Україні налічувалося близько 668 гончарних центрів із самобутніми традиціями організації виробництва, історично сформованими художніми системами декорування виробів, професійною обрядовістю [1, с. 6], то на початку ХХІ століття маємо до 50 діючих, тобто таких, у яких працює три гончарі бо більше [2, с. 8]. За нинішніх історичних реалій подальшого занепаду й скорочення чисельності осередків і майстрів, інтернаціоналізації та руйнації традиційної побутової культури, експансії кітчевих виробів проблема збереження і дослідження традиційних промислів і ремесел набуває особливої актуальності.

Основна частина. Після того, як у 1980-х роках група ентузіастів на Львівщині повернула до життя давній осередок димленої кераміки — Гавареччину [3, с. 68—69], відбулося неабияке зацікавлення мистецтвом димленої кераміки, що, в свою чергу, спонукало народних майстрів і професійних керамістів до творчого самовиявлення у цьому технологічному виді гончарства [4, с. 55—65].

Адже димлена кераміка, крім своєї мистецької, естетичної вартості, має ще й дуже корисні природні властивості. Димлені вироби виготовлені без жодної краплі хімії, вони неполив'яні; пористий черепок, вкритий вуглецем, нейтралізує усі шкідливі речовини. Страви, приготовані у димленому посуді, є надзвичайно смачними, тому дуже важливо дотримуватися технології, виробленої і випробуваної тисячоліттями.

Мабуть не випадково, що традиції виробництва димленої кераміки підхопили митці із Сокальщини, адже колись тут було добре розвинуте гончарство, зокрема творив уславлений Василь Шостопапець. У 1991 році гурт талановитої молоді з шахтарського містечка Червоноград утворив товариство «Чорна

Іл. 1. Оксана Мартинович (Смеречинська) та Дмитро Каганюк із власними виробами. Глина, гончарний круг, ліплення, ритування, лискування, димлення; м. Соснівка. 2002 рік

кераміка». Першопрохідцями стали Сергій Гавалко, Валентин Дробаха, Валерій Синило, Валерій Іванов та Віктор Руденко.

Молоді ентузіасти вирушили у відомий на Львівщині осередок гончарства — с. Гавареччину Золочівського району — з надією оволодіти навиками гончарської майстерності. Коли гаварецькі гончарі почули, що хлопці з шахтарського краю, то одразу ж пристали на пропозицію навчити їх секретів виробництва димленої кераміки в обмін на машину вугілля. А майстер Мар'ян Бакусевиц навіть приїздив до Червонограда і допомагав у спорудженні гончарського горна. Проте не все одразу вдавалось молодим ремісникам — вироби, випалені за «рецептами» гаварецьких гончарів, виходили з плямами, тріщинами. Майстерність набувалась лише з власним досвідом. Багато хто не витримав труднощів та випробувань і відійшов від цього кропіткого заняття.

Серед тих, хто не розчарувався, не опустив рук, а продовжував ретельно працювати, були Віктор Руденко, Євген Лисюк, Володимир Курило, Олександр Макренко, Іван Братко, Володимир Довгань, Сергій Івашків, а також подружжя Лідія й Андрій Уляницькі (Іл. 7), та Оксана Мартинович (Смеречинська) й Дмитро Каганюк (Іл. 1). На сьогоднішній день у Червонограді та Соснівці (що поруч) діє вісім горнів, де випалюють гончарні вироби. Митці із Сокальщини не вважають себе прямими продовжувачами традицій Гавареччини, вони досконало оволоділи технологією виготовлення димленої кераміки, проте творять кожен свій індивідуальний стиль

Іл. 2. Оксана Мартинович (Смеречинська). Мала пластика. Глина, гончарний круг, ліплення, риткування, лискування, димлення; м. Червоноград. 2008 рік

Іл. 3. Сергій Івашків. Ваза. Глина, гончарний круг, ліплення, риткування, лискування, димлення; м. Червоноград. 2013 рік

Іл. 4. Лідія та Андрій Уляницькі на виставці димленої кераміки; м. Червоноград. 5 жовтня 2008 р.

у гончарстві, використовують нові, іноді нетипові для традиційної кераміки елементи оздоблення. Так, наприклад, Андрій та Лідія Уляницькі застосовують червоно-оранжеві полив'яні розписи по димленому черепку, а Оксана Мартинович (Смеречинська), Дмитро Каганюк та Сергій Івашків часто звертаються до мотивів Трипілля. (Іл. 2, Іл. 3). Участь у виставках Національної спілки майстрів народного мистецтва України, членами якої вони є вже чимало років, надихає на експерименти й пошуки нових виражальних можливостей глини.

Зважаючи на велике завзяття гончарів з Червонограда і на їхні певні здобутки в галузі димленої кераміки, Спілка майстрів народного мистецтва України спільно з Червоноградським філіалом Львівського музею історії релігії 5 жовтня 2008 року провели виставку творчих робіт гончарів з м. Червонограда та Соснівки. Виставкові зали колишнього палацу Потоцьких (тепер приміщення музею) вразили глядачів поєднанням білих стін із чорними вишуканими силуетами кераміки, що сприяє витонченій і урочистій атмосфері сприйняття. (Іл. 4).

На превеликий жаль, не всі представлені роботи були на належному рівні. Деяким майстрам бракує розуміння матеріалу, відчуття форми. Очевидно, що крім засвоєння гончарської технології, необхідно переймати і давні традиції формотворення гончарних виробів, які є особливо відчутними саме в димленій кераміці.

Бажання окремих авторів «вписатись» із своїми виробами у сучасний інтер'єр призводить до руйнування пластики, а значить до розриву форми, тектоніки, внутрішнього глибинного змісту твору. Митцям взагалі іноді шкодить наслідування моди, ринку чи смаків замовника — потрібно уважно вивчати спадщину минулого, нічого не губити із досягнутого і творчо осмислювати нове. Однак не всім сьогодишнім майстрам доступні музейні скарби, не всі зорієнтовані на вивчення споконвічних традицій. Але чим тісніший зв'язок теперішнього з минулим, тим сучасніше сприймається твір.

Найбільш традиційний характер мають вироби Дмитра Каганюка (1967 р. н.). Дмитро не є керамістом за фахом, але від 1990 р. професійно займається виготовленням кераміки. Він засвоїв усі ази гончарських премудростей: навчився готувати глину, на власному подвір'ї сам спорудив із шамотної цегли

гончарське горно, віртуозно володіє технікою виточування на крузі, запросто витягує монументальні речі. Відсутність спеціальної художньої освіти (сам за фахом — шахтар-електрик, родом з Луганщини) аж ніяк не позначається на відчутті форми, звучання якої посилюється напрочуд вдало нанесеним ритованим чи лискованим декором (решітка, спірالی, безконечники тощо). Якщо у минулому гончарів поділяли за спеціалізаціями: тих, що виготовляли миски, називали мисочниками, горшки — горшечниками і т. д., то Дмитра по праву можна віднести до макітерників. Макітра — його улюблена посудина, її найпершу навчився виточувати з грудки глини. Недарма ж саме за макітру Д. Каганюк одержав перше місце на Всеукраїнському конкурсі гончарів у 1996 році в Києві. Він навіть жартує: «Ця Оксана (дружина) — митець, а я — ремісник, люблю ліпити макітри, глечики, тарілки. У нас на Різдво і Великдень увесь посуд на столі лише власного виробництва». (Іл. 5).

Та визнання прийшло до автора не одразу. «Були моменти, — зізнається Дмитро, — здавалося, що моя кераміка нікому не потрібна, хотілося закинути цю справу». Сьогодні Дмитро Каганюк разом з дружиною Оксаною, дипломованою талановитою художницею-керамісткою та найпершою порадицею, — постійні учасники виставок народного мистецтва в Україні та за її межами, мають численних замовників з поважних організацій, проводять майстер-класи з виготовлення посуду на гончарному крузі.

Глянувши на твори Д. Каганюка — чи то звичайний глечик, чи глечик-близнята, чи інший виріб, одразу очевидним стає їх споріднений зв'язок із витоками української кераміки, однак автор не сліпо копіює давні зразки, а йде своєю дорогою. А таку річ може створити не кожен, а лише дуже добрий майстер.

Твори Оксани Мартинович (Смеречинської) (1964 р. н.) мають дещо інший характер. Оксана — дипломований художник, за плечима в неї фундаментальна фахова освіта: Львівське училище прикладного мистецтва ім. Івана Труша (1980 р.) та Львівський державний інститут прикладного та декоративного мистецтва (1991 р.). Керамікою займається з 1980 року, з 1990 року — учасниця Всеукраїнських, обласних та міжнародних ви-

Іл. 5. Дмитро Каганюк. Посуд. Глина, гончарний круг, ліплення, риткування, лискування, димлення; м. Червоноград. 2018 рік

Іл. 6. Оксана Мартинович (Смеречинська) під час майстеркласу з виготовлення гончарного посуду у Музеї етнографії та народного промислу у Львові. 2018 рік

Іл. 7. Оксана Мартинович (Смеречинська) під час майстеркласу з виготовлення гончарного посуду у Музеї етнографії та народного промислу у Львові. 2018 рік

ставок. Серед її виробів в основному переважають традиційні форми різних розмірів: миски, горшки, глечики, горнята, фігурки звірів, птахів, іноді звертається до українського поетичного та образотворчого фольклору. Дрібна пластика мисткині надзвичайно образна й експресивна, вона «випромінює» тепло і доброзичливість. Оксані властиве вдумливе, гостре бачення та вміння передава-

Іл. 8. Дмитро Каганюк, Оксана Іваницька, Софія Грибовська. Посуд, свистунці. Глина, гончарний круг, ліплення, риткування, лискування, димлення; м. Червоноград. 2018 рік

Іл. 9. Лідія та Андрій Уляницькі на ярмарку ремесел у Музеї народної архітектури та побуту у Львові. 2008 рік

ти найхарактерніші риси кожного персонажа, а ще доповнити його добрим гумором [5, с. 1]. Художниця прекрасно використовує прийоми гончарства у зовсім новій авторській інтерпретації: тут і творче узагальнення форми, і стилізація, і оригінальний підбір пластичних елементів. Через експерименти і переосмислення Оксана досягла своєрідного індивідуального стилю, її роботи є яскравим прикладом образного мислення в глині. Київський кераміст і мистецтвознавець Володимир Онищенко дуже влучно назвав творчість О. Мартинович (Смеречинської) «усміхненою керамікою». Сьогодні художниця працює вчителем образотворчого мистецтва у навчально-виховному комплексі школа-гімназія м. Червонограда, як педагог передає свої знання і навички учням, шукає нових методів виховання дитвори, вчить їх бачити прекрасне. (Іл. 6; Іл. 7).

Оксанині доньки Оксана та Софія пішли по маминих стопах і теж гончарують. Оксана Іваницька (1989 р. н.) закінчила Львівський державний коледж прикладного мистецтва ім. Івана Труша. Займається виготовленням ужиткового і фігурного посуду. Брала участь у I Міжнародному симпозиумі димленої кераміки в Червонограді у 2013 році, виставці «Кращий твір року» (2013 р., м. Київ), представила персональну виставку у музеї «Дрогобиччина», розробляла емблему фестивалю «Гавареччина». У 2015 р. їй присуджено президентську стипендію для молодих майстрів народного мистецтва.

Софія Грибовська (1992 р. н.) керамікою займається з 1998 року, закінчила Львівський державний коледж прикладного мистецтва ім. Івана Труша. Любов до глини успадкувала від мами Оксани, культивує родинні традиції у виробництві кераміки: виготовляє ужитковий посуд, свічники, створила колекцію свищиків для музею у Таллінні. (Іл. 8).

Подружжя Уляницьких Лідію та Андрія димлена кераміка зацікавила не одразу, а коли оселились у Червонограді, з 1991 року. (Іл. 9; Іл. 10). Їхній творчий шлях остаточно визначило знайомство із гаварецькими майстрами Мар'яном Бакусевичем і Степаном Гарбузинським (попри те, що ближчою була традиційна гуцульська орнаментована кераміка, якою досконало оволоділи за роки навчання у Косівському технікумі народних художніх промислів ім. Василя Касіяна). Родина Уляницьких свідомо використовує у своїй творчості елементи й технологічні прийоми традиційних глиняних виробів — їхні витвори приваблюють насамперед класичними формами, вишуканим декором, часом із незвичними для димленої кераміки яскравими жовтогарячими та червоними розписами, добротним випалюванням. Мрією подружжя було поєднання металу та кераміки. У своїх роботах вони поєднують різні види мистецтва. Кераміка Лідії та Андрія Уляницьких експонувалася на обласних, всеукраїнських та міжнародних виставках, зокрема у Польщі, Швеції, США. (Іл. 11).

Сергій Івашків (1976 р. н.) походить із шахтарської родини і працює гірником на шахті «Відродження». Художньої освіти не має, але є членом Національної спілки майстрів народного мистецтва України. (Іл. 12). Гончарством зацікавився ще

Іл. 10. Андрій Уляницький за роботою у власній майстерні; м. Червоноград, 2008 рік

Іл. 12. Сергій Івашків на ярмарку у Музеї народної архітектури та побуту в Пирогово. 2017 рік. Світлина Сергія Івашківа

Іл. 11. Лідія та Андрій Уляницькі. Ваза на підлогу. Глина, ліплення, димлення; м. Червоноград, 2008 рік

з п'ятнадцятилітнього віку — відвідував майстерні Івана Братка та Валентина Дробахи, де спостерігав за роботою майстрів і сам почав виточувати свої перші вироби на крузі. Понад 25 років займається виробництвом димленого посуду. Захоплення Сергія Івашківа глиною передалося і його дружині Аллі. Вони сповідують давню гончарську традицію, коли глиняні вироби виготовляє чоловік-гончар, а декорувати допомагає дружина. (Іл. 13).

Окрім традиційних гончарних форм, таких як макітри, глечики, миски Сергій виготовляє чайники, кубки, вази, дуже вдало експериментує із зооморфною керамікою. (Іл. 14). Особливу увагу приділяє

Іл. 13. Сергій Івашків. Посуд. Глина, гончарний круг, ліплення, риткування, лискування, димлення. 2018 рік. Світлина Сергія Івашківа

формі та призначенню виробів, а також відповідності декору до форми посудини. Серед мотивів орнаментів — прямі смуги, хвилі, безконечники, «сосонка». (Іл. 15). Також у композиції декору вводить спіралі, зигзаги та ромби, які постають сучасною інтерпретацією традиційних мотивів, запозичених із вишитих рушників або писанок. Сергій Івашків використовує і наліпний рельєфний декор у вигляді листочків винограду, птахів, звірів.

Майстерня Сергія Івашківа — це ще й місце, де люди з особливими потребами почувуються повноцінними членами суспільства. Олександр Дрозд із синдромом Дауна знайшов тут себе як помічник гончаря. «Мені тут добре, маю цікаву роботу», — каже Олександр Дрозд.

Висновки. Незважаючи на різноплановість робіт, очевидним є той факт, що в Червонограді утворився

Іл. 14. Сергій Івашків. Анімалістична пластика «Кінь». Глина, гончарний круг, ліплення, риткування, лискування, димлення. 2018 рік. Світлина Сергія Івашківа

Іл. 15. Сергій Івашків. Свічник. Глина, гончарний круг, ліплення, риткування, лискування, димлення. 2018 рік. Світлина Сергія Івашківа

новий осередок гончарства, який, слід сподіватися, має перед собою майбутнє. Гончарі з Червонограда

не лише свідомо звертаються до традицій мистецтва димленої кераміки, а й творять нові форми. Інноваційність їхньої діяльності простежується також і в оригінальних пластичних образах, і в використанні мотивів декору. Отож мистецькі досягнення червоноградських майстрів поєднують в собі архаїку народного ремесла та сучасні естетичні й технологічні вимоги, що робить їхню продукцію затребуваною і конкурентоспроможною, а значить перспективною. Усе це разом вселяє певну частку оптимізму у погляді на сучасний стан і тенденції розвитку художньої кераміки в Україні наприкінці другого десятиліття XXI століття.

1. Лашук Ю.Ф. *Українська народна кераміка XIX—XX ст.*: автореф. дис. докт. искусствоведения: 17.00.06. Київ, 1971. С. 6.
2. Пошивайло О. Гончарство як індикатор етносоціальних пріоритетів. *Український Керамологічний журнал*. 2004. № 4. С. 7—14.
3. Мотиль Р. До проблеми збереження Гаварецького осередку димленої кераміки. *Український Керамологічний журнал*. 2002. № 4. С. 68—69.
4. Мотиль Р. Українська димлена кераміка XIX — початку XXI ст. *Історія. Типологія. Художні особливості*. Львів: Інститут народознавства НАН України. 208 с.
5. *Смеречинська-Мартинович Оксана*. Кераміка. Графіка. Живопис: каталог (упорядник Зеновія Краковецька). Львів: Національна спілка майстрів народного мистецтва України. С. 1.

REFERENCES

- Laschuk, Yu.F. (1971). *Ukraynskaia narodnaia keramyka XIX—XXI st.*: avtoref. dys... dokt. yskusstvovedeniya: 17.00.06. Kyev [in Russian].
- Poshyvajlo, O. (2004). Honcharstvo iak indyktor etnosuspil'nykh pryorytetiv. *Ukrains'kyj Keramologichnyj zhurnal*, 4, 7—14 [in Ukrainian].
- Motyl', R. (2002). Do problemy zberezhennia Havarets'koho oseredku dymlenoj keramyky. *Ukrains'kyj Keramologichnyj zhurnal*, 4, 68—69 [in Ukrainian].
- Motyl', R. (2011). *Ukrains'ka dymlena keramyka XIX — pochatku XXI st. Istorii. Typologii. Khudozhni osoblyvosti*. L'viv: In-t narodoznavstva NAN Ukrainy [in Ukrainian].
- Krakovets'ka, Zenoviia (Ed.). *Smerchyns'ka-Martynovykh Oksana. Keramyka. Hrafika. Zhyvopys: kataloh*. L'viv: Natsional'na spilka majstriv narodnoho mystetstva Ukrainy [in Ukrainian].